

Tekst 3

Sebastian Wittrock: ”Kan litteraturen redde klimaet?”

Artikel, Politiken, 15. april 2016

Kan litteraturen redde klimaet?

Klimabevidsthed er tilbage i dansk litteratur, ligesom den såkaldte økokritik er blevet en populær gren inden for litteraturvidenskab. Men hvad kan digte og romaner gøre over for tørke i Sudan og smeltende is på Arktis?

Sebastian Wittrock

Litteratur, som ikke beskæftiger sig med klimakrisen, er spild af tid. Det bastante udsagn kommer fra Lars Skinnebachs digtsamling ’Øvelser og rituelle tekster’ fra 2010.

Digtsamlingen udkom i første omgang i en række unikaudgaver, som man skulle underskrive en kontrakt og forpligte sig til ikke at spise kød i 5 dage for at få fingre i.

Skinnebachs aktivistiske, direkte klimapolitiske strategi er måske stadig en sjælden blomst i samtidslitteraturen. Men det er klimabevidsthed som sådan absolut ikke. Det er især de danske digtere, som i de senere år har skævet bekymret til de stigende temperaturer og verdenshave. Senest udgav Rasmus Nikolajsen ’Tilbage til unaturen’, og før ham har Theis Ørntoft, Victor Boy Lindholm, Liv Sejrbo Lidegaard, Andreas Vermehren Holm og mange andre på forskellig vis kredset om emnet.

Og nu ser det ud til, at også en miljøbevidst prosa skyder op af jorden. I hvert fald udkommer Charlotte Weitzes satiriske roman ’Den afskyelige’ i dag. Den handler om Kenneth, der går ind klimakampen på grund af et svedproblem, som kun bliver værre og værre, i takt med at vejret bliver varmere. Og senere i denne måned

udkommer norske Maja Lundes prisvindende roman om biernes død på dansk.

Men hvad nytter det, at en håndfuld forfattere her i trykke Danmark, hvor klimaforandringerne foreløbig ikke har betydet andet end oversvømmede kældre og sjappede vintre, skriver om økologiske apokalypter? Kan litteraturen overhovedet stille noget op over for den alvorlige klimakrise?

Hvad litteraturen kan gøre

Det er Gregers Andersen, postdoc i litteraturvidenskab på KU, slet ikke i tvivl om, at den kan.

»Litteraturen alene kan selvfølgelig ikke redde klimaet, men jeg er ikke i tvivl om, at den kan gøre en forskel«, siger han.

For ham er selve grunden til at læse litteratur det faktum, at fiktioner påvirker os og former os: »Det er vel derfor, vi læser bøger. Fordi de gør noget ved os og stiller nogle spørgsmål, vi tager med os i vores liv og nogle gange ændrer adfærd efter«.

Gregers Andersen er aktuel med debattbogen ’Grænseløshedens kultur’ og har længe beskæftiget sig med det, man inden for litteraturvidenskab kaldes økokritik. Det er krydsfeltet mellem litteratur og klimakritik, og siden 90’erne har stadig flere forskere kastet sig over området. Han peger på to måder, litteraturen konkret kan være med til at afhjælpe klimaforandringerne.

»På den ene side er der et kritisk potentiale. Her fungerer litteraturen som et spejl, der holdes op for vores handlinger og tydeliggør det håbløse i dem. Og på den anden side er der et utopisk potentiale, hvor litteraturen kan komme med nye ideer til den fremtid, vi går i møde«.

⁷⁰ Torsten Bøgh Thomsen, ph.d.-studerende på Institut for Kulturvidenskaber på SDU, tvivler heller ikke på, at litteraturen kan gøre noget. Men han er mistænksom over for det, han kalder et idealistisk litteratursyn, hvor bøgerne griber atomkraftnej-tak-skiltene og konkret forsøger at påvirke samfundet.

»Jeg synes, det er problematisk på den

måde at skubbe litteraturen ind under de her rationelle præmisser, som plejer at være naturvidenskabens og politikernes domæne, hvor det handler om at overskue situationen og komme med løsningsforslag. Dels fordi det hurtigt kan blive et tyngende krav, dels fordi problemet jo er, at der ikke er nogen, som kan overskue situationen«.

Også han forsker i økokritisk litteratur. Han er imidlertid mere interesseret i værker, som ikke nødvendigvis har en ambition om at ændre samfundet direkte, men i stedet giver udtryk for den afmagtsfølelse, mange sidder med.

»Tag nu Theis Ørntofts 'Digte 2014'

95 eller Victor Boy Lindholms 'Guld'. De er tydeligvis klimaorienterede, men de foreslår ikke nogen løsninger. De udtrykker mere en afmagt, et hykleri eller et manglende engagement«.

100 Den slags værker kan gøre os klogere på os selv og måske udfordre nogle af de tanke-mønstre, som altid kommer frem, når vi taler om klima, mener han.

Da digteren Caspar Eric sidste år udgav 105 'Nike', langede han ud efter flere af de nyere danske økopoeter. Ifølge ham udfordrer de netop ikke noget, men forbliver i det sikre og sympatiske. »Klimaspørgsmålet er blevet noget, man bare kan være 110 optaget af, og det er også blevet et smykke i kunsten«, udtalte han i et interview i Information. Og kan der ikke være noget om det?

Nej, mener digter, oversætter og redaktør 115 Andreas Vermehren Holm: »Jeg synes, det er smagløst at gå ud at sige den slags. Det er et dybt nihilistisk udsagn, fordi det reducerer alt til, at man vil være noget ved musikken. Og det tager hverken klimakrisen eller alt det, vi kan gøre, seriøst«.

Til gengæld kan Andreas Vermehren Holm godt være skeptisk over for den pessimisme, som for eksempel kommer til udtryk i Theis Ørntofts 'Digte 2014'. Faren 125 er, mener han, at vi ender med intet at gøre, hvis vi svælger i afmægtigheden.

»Der er simpelthen ikke nogen grund til at være så bange for, at det, vi gør, ikke gør nogen forskel. Jeg synes ikke, vi kan 130 tillade os at miste modet helt. Det er simpelthen for forkælet«.

Også han mener nemlig, at litteraturen kan gøre noget mod klimakrisen. Sidste år udgav han digtsamlingen 'Antropocæn 135 kreatur', og han har også været med til at redigere tidsskriftet *Ny Jord – Tidsskrift for Naturkritik*.

»Jeg mener, litteraturen er altafgørende, fordi sproget er altafgørende. Sproget definerer, hvordan vi oplever verden; hvad der 140 er og ikke er i den«.

Andreas Vermehren Holm påstår, at det er en bestemt sprogbrug, som har gjort klimakrisen mulig. En sprogbrug, som

145 skjuler verden i stedet for at vise den frem, som vi faktisk oplever den.

»Et ord som 'dyr', for eksempel, skjuler jo den skabning, som det betegner. Når jeg sidder her sammen med min hund«, fortæller han over telefonen, »så har jeg faktisk oplevelsen af, at vi er to væsener, der er i verden på fuldstændig lige vilkår. Men så kalder jeg den et dyr, og så har jeg allerede skabt et oplevelsesmæssigt hierarki, 155 som faktisk har fjernet mig fra min egen oplevelse«.

Litteraturen kan altså formidle den umiddelbare, sanselige oplevelse af omgivelserne som ofte bliver skjult af sproget 160 og derfor gør en uopmærksom behandling af dem mulig.

Det er digter Liv Sejrbo Lidegaard, som i 2015 udgav 'Fælleden', enig i. Hun mener, at klimaets største fjende er en idé, 165 som længe har præget den vestlige kultur, nemlig at vi mennesker først og fremmest er ånd eller bevidsthed, og at vi bare er bundet til vores fysiske krop.

»Kroppen er det afhængige, det dødelige 170 lige og det dyriske: Det i bund og grund ækle jordiske, som er blevet opfattet som modstykket til bevidstheden, eller sjælen, hvor mennesket er frit og evigt. Men mennesket er også krop, og vi er derfor også 175 natur. Og hvis vi hele tiden glemmer det, risikerer vi at skabe et veritabelt helvede for os selv«.

Et nyt natursyn

180 Netop det nedbrudte skel mellem kultur og natur er ifølge Torsten Bøgh Thomsen, hvad der adskiller den nye miljøkritik fra den tidligere. I 70'erne var klimabevidstheden også fremherskende i dansk litteratur hos forfattere som Vagn Lundbye, 185 Marianne Larsen og ikke mindst Thorkild Bjørnvig.

»Men det, der er sket i de senere år, er, at naturen er blevet afnaturaliseret. Der er blevet sat spørgsmålstegn ved alle de ting, 190 vi tidligere har betegnet som 'naturlige'. For eksempel er naturen i Theis Ørntofts 'Digte 2014' ikke noget afgrænset og smukt, men et stort og mørkt fluxus, som

også indeholder det kunstige, og også kan
195 være destruktivt«.

Af samme grund er både Liv Sejrbo
Lidegaard, Torsten Bøgh Thomsen og
Gregers Andersen betænkelige ved at tale
om en litteratur, der kan 'redde' klimaet.
200 For naturen er ikke noget fint og skrøbe-
ligt, der kan reddes af os mennesker, siger
de.

»Det er jo helt sikkert, at Jorden som
geofysisk system består. Det er de men-
205 nesker, som lider under klimaforandrin-
gerne, det handler om. Det er dem, der er
vigtige«, mener Gregers Andersen.

Det, der imidlertid forbinder nutidens
økokritiske litteratur med 70'ernes, er, at
210 der ofte er tale om en bredere samfunds-
kritik. Det er lige så meget en kritik af
kapitalismen og den forbrugskultur, som
pumper drivhusgasser ud i atmosfæren.

»Det handler i virkeligheden om, at vi
215 skal have en helt ny værensforståelse. Intet
mindre«, siger Gregers Andersen. »Den
måde, vi har tænkt, følt, handlet, sanset og
begæret på i de sidste mange hundrede år,
går ikke længere an. Og det gælder i alle
220 livets forhold«.

sebastian.f.wittrock@pol.dk